

KORNAI JÁNOS: A HIÁNY

Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1982.

A könyv címe ismert jelenségcsoportra utal. Valamennyien találkozunk vele mint fogyasztók: ismételtén „hiánycikkkek” zavarják az ellátást. Emellett termelőként is állandóan hiányokat tapasztalunk: nem ritka a fennakadás az anyagok, félkész termékek, alkatrészek utánpótlásában. Mindinkább a termelés növekedésének fékezőjévé válik a hiány.

Sok gyakorlati szakember és elméleti közgazdász úgy véli: a hiány esetében sokféle különálló jelenségről van szó, s noha a tünetek hasonlítanak, a kiváltó ok minden esetben más-más. Ezzel szemben Kornai János *A hiány* című könyvében kifejtett gondolatmenet szerint valamilyeni felsorolt jelenség egy töről fakad. A szerző azt helyezi előtérbe, ami a sokféle hiányjelenségben közös.

Noha a hiány fontosságára régiesen felfigyeltek a közgazdászok, s ezernyi könyvben, tanulmányban tárgyalják, Kornai János alkotása egyike az első könyveknek, amelyek összefoglalóan áttekintik a hiány közgazdasági problémáit. Széles körű átfogó elemzést tartalmaz; végighalad a közgazdaságtan szinte minden főbb fejezetén, ugyanis a hiány összefügg, akár mint ok, akár mint következmény, a gazdasági élet minden lényeges folyamatával. A termelésből indul ki, majd áttér a forgalmi folyamatokra, a piacra, s végül a háztartási fogyasztásra. Áttekinti a gazdálkodás pillanatnyi, rövid és hosszú távú alkalmazkodását. Elsősorban a mikroökonómiai leírásra összpontosítja a figyelmet, emellett azonban néhány fejezetben makroökonómiai elemzést is végez. Tárgyalja a keresletet, a kínálatot, az árakat, a személyi jövedelmet, a

foglalkoztatást, a pénz szerepét, de mindezt *csak a hiány szemszögéből*.

A szerző igyekszik a köznapi tapasztalatból kiindulni, s a közvetlen elemzés szintjéről próbál eljutni a szélesebb, általánosabb elméleti megállapításokig.

A könyv első része, mely elvonatkoztat az áraktól és a hozzájuk kapcsolódó többi tényezőtől, hozzájárul a „mennyiségi” alkalmazkodás természetének jobb megértéséhez, ugyanis a második rész rendeltetése a *nyereséget, az árat, a személyi jövedelmet és a pénzt* bevonni az elemzés körébe.

Miközben a mű fő témája a hiány leíró-magyarító elméletének kidolgozása, melléktémájának a gazdasági rendszerelmélet módszertanának továbbfejlesztését tekinthetjük. Ezt a törekvést szolgálják azok a fejtegetések, amelyek a gazdasági rendszerek normál állapotával, a rendszerekre jellemző normákkal és túrési határokkal foglalkoznak.

A könyv témája tehát két nagy problémahalmaz egymást fedő, közös része: „a hiány általános közgazdaságtana” és „a szocializmus közgazdaságtana”.

Vizsgálata a *szocialista* gazdasági rendszerekre összpontosul. A könyvet a magyarországi tapasztalatok alapján írta, azonban többre törekszik annál, minthogy kizárólag Magyarországra vonatkozó kutatást végezzen.

A különböző fejezetek, sőt esetleg egy-egy fejezeten belül az egyes alfejezetek eltérnek egymástól az általánosítás fokában. A szerző néhány helyen *minden* gazdaságra vonatkozó, teljesen általános elemzést végez, másról a *kelet-európai szocialista* gazdaság absztrakt modellje lebeg szemünk előtt, némely helyen viszont

kizárólag magyarországi tapasztalataikra támaszkodik.

„A tőkés gazdaság egyik alapproblémája a teljes foglalkoztatás biztosítása. Az 1929-es nagy válság idején ez a kérdés a végtetekig kiéleződött, ezért kellett elkerülhetetlenül a munkanélküliség, az erőforrások kihasználatlansága felé fordulnia a kapitalizmussal foglalkozó közgazdászok figyelmének. Bármekkora is itt egyes kiemelkedő tudósok — Keynes, s már előtte is a svéd iskola, valamint Kalecki — érdeme, a témát a társadalmi problémák nyomása terelte a figyelem előterébe. Noha a második világháborút követő években sokaknak úgy tűnt, hogy a kapitalizmus végképp túljutott ezen a gondon, azóta ismét napirendre került, s ezzel együtt újra csak a kapitalizmust elemző közgazdaságtudomány egyik központi témájává vált. A szocialista gazdaság problémája éppen ellenkező előjellű. *Alulfoglalkoztatás* helyett *túlújított-ság*, a kereslet viszonylag túl alacsony szintje helyett annak viszonylag túl magas szintje, munkanélküliség helyett munkaerőhiány és így tovább.” — írja Kornai János a bevezetésben.

A gondolatmenet a jelenségek leírásával folytatódik. A vizsgálatok mélyebb rétege: magyarázó elmélet kidolgozása. Hogyan függnek össze egymással a külön-külön leírt hiányjelenségek? Véletlenül tűnnek fel egymás mellett, vagy elválaszthatatlanul összetartoznak? Alkalmi jelenségek ezek, vagy a véletlen ingadozások mögött törvényszerűségek hú-

zódnak meg? Kornai János célja meghatározni: mi az, ami a mindenkori *gazdaságpolitika* következménye, s mi az, ami a *szocialista gazdasági rendszerből*, illetve annak különböző konkrét változataiból ered, és végül, melyek azok a jelenségek, amelyek *minden* rendszerben megtalálhatók. Az okozati elemzés fokozatosan bontakozik ki az olvasó előtt.

A hiány *okainak* feltárása azonban nem kizárólagos célja a könyvnek. Kornai János választ keres arra is, hogyan hat a *hiány* a rendszerre? Hogyan működik a gazdaság a krónikus hiány jelenlétében?

Az elemzésekből számos gyakorlati gazdaságpolitikai következtetés adódik. A könyv azonban nem tartalmaz konkrét javaslatokat arra, hogy mit kell változtatni akár a gazdaságpolitikában, akár a gazdasági intézményekben. Minél mélyebbre hatolunk a könyv által tárgyalt témába, annál inkább felszínre kerül, mennyire nehéz és milyen gyökerező problémákkal állunk szemben.

Kornai János könyve konstruktív hozzájárulás lehet a gazdaság fejlesztéséhez, ugyanis alaposan kidolgozza a jelenlegi állapot „anatómiáját”, megvilágítja a hiányjelenségek mélyebb okait és összefüggéseit. Természetesen, a helyzet körültrekinthető és felelősségteljes elemzésére, az okozati összefüggések mélyebb megvilágítására irányuló törekvés is elősegítheti a problémák gyakorlati megoldását.

Seregély Tünde